

Sylwia Seul-Michałowska

Zasady moralne prezentowane w blogu nastolatka

Analiza i Egzystencja 8, 103-114

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SYLWIA SEUL-MICHAŁOWSKA*

ZASADY MORALNE PREZENTOWANE W BLOGU NASTOLATKA

Słowa kluczowe: rozwój moralny, teoria Kohlberga, blogi, adolescent
Keywords: moral development, Kohlberg's theory, online diaries, adolescent

Wprowadzenie

Notki pisane przez nastolatków, prezentowane w sieci w postaci stron internetowych, nazwane blogami, powstają od 1996 r. w USA i od 1999 w Polsce. Blog jest formą pamiętnika internetowego, który można założyć na witrynie oferującej tę usługę. Utworzenie strony internetowej nie wymaga dużych umiejętności obsługi oprogramowań komputerowych. Z tego względu prowadzenie blogu jest dostępne dla dużej grupy osób o różnym statusie społecznym. Nastolatki docierają do serwisów oferujących możliwość założenia blogu. Badania nad blogami są obarczone problemami metodo-

* Sylwia Seul, dr psychologii, adiunkt w Instytucie Psychologii w Uniwersytecie Szczecińskim. Autorka książki *Oczekiwania nauczyciela a wyniki nauczania* (Szczecin 1995) i ponad 50 prac rozproszonych dotyczących podejmowania przez człowieka zadań rozwojowych z uwzględnieniem kontekstu rodzinnego, szkolnego i czynników kulturowych, zwłaszcza uczestnictwa w mediach elektronicznych.

logicznymi i etycznymi¹. Notki wprowadzane przez dłuższe okresy (niekiedy kilku lat) pozwalają na obserwację i analizę zmian rozwojowych w konfrontacji z innymi źródłami (podręczniki psychologii rozwoju lub prace szczegółowe) oraz na rozszerzenie wiedzy o rozwoju psychicznym.

Zbieranie danych (wytworów) może odbywać się bez ingerencji badacza w życie osób badanych. Stosując tę procedurę, mimo obciążenia błędem (brak manipulacji zmienną niezależną), można uzyskać zadowalającą moc wyjaśniającą². Danymi empirycznymi są zbierane i opracowywane wytwory (treści słowne, szata graficzna, pliki muzyczne, fotografie, filmy itp.).

Świadomość, że treść blogów jest wyrazem potrzeb i ekspresji emocji, może być dla badacza źródłem dylematów etycznych – poza netykietą obowiązuje go kodeks etyczny psychologa³. W jaki sposób można wykorzystywać tę część ogólnodostępnego dyskursu? Czy wymaga zgody autorów? Status tej przestrzeni, ze względu na zamieszczane treści, ma charakter niepewny: Czy jest on „prywatny”, czy „publiczny”? Zawiera elementy twórcze, więc autor może się nie zgodzić na ich powielanie (szczególnie opowiadań i historyjek określanych jako *fun fiction* lub wierszy). Częściowo problem ten rozwiązuje prośba o wyrażenie zgody na korzystanie z treści udostępnionych przez badacza. Notki pozwalają obserwować inkubację i zanikanie zjawisk bez możliwości wpływania na nie.

Dobór badanych ma charakter celowy, a nie losowy. Osoby są wyłaniane właściwie z punktu widzenia problemu badawczego, niekiedy z dużej, wstępnie przebadanej, grupy osób. Część młodzieży wybiera inne formy uczestnictwa w sieci niż blog, dlatego nie można traktować blogowiczów jako reprezentantów całej populacji. Badacz ustala, jak ingerować w treści i jak wykorzystać je w badaniu.

¹ D. Batorski, M. Olcoń-Kubicka, *Prowadzenie badań przez internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, „Studia Socjologiczne” 3 (2006), s. 99–132; S. Seul, *Wirtualne wytwory nastolatka – badania*. [w:] J. Leoński, U. Kozłowska (red.), *W kręgu socjologii interpretatywnej. Badania jakościowe nad tożsamością*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US 2007, s. 283–292.

² J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2003, s. 431–542.

³ N.K. Denzin, *Cybertalk and the Method of Instances*, [w:] *Doing Internet Research*, (ed.) S. Jones, London 1997, s. 107–125.

Treści notek można potraktować jak wskaźnik rozwoju psychicznego w różnych obszarach: procesów poznawczych, potrzeb, emocji, kompetencji komunikacyjnej, wątków tożsamości i ich aktywizacji. Strukturyzując wiedzę o sobie, dystansuje się wobec swoich spraw, konstruuje swoją tożsamość i ta perspektywa uruchamia autonomię działania.

Poziom wiedzy standardowej nastolatka nie wystarcza do opisywania świata społecznego i to skłania go do obserwacji, tworzenia wiedzy i jej modyfikowania. Analiza wypowiedzi, skoncentrowana na wyodrębnieniu technik opisu świata społecznego i na tendencji do formułowania sądów społecznych, pozwala przyjąć, że opis jest zanurzony w konkretności i schematach poznawczych z przekazu społecznego⁴. Są wypowiedzi wskazujące na gotowość do refleksyjności. Sądy formułowane są zgodnie z zasadami heurystyki, z przewagą kontekstu emocjonalnego⁵. Nastolatek dąży do racjonalnego opisu świata. Możliwości poznawcze nie pozwalają mu oderwać się od kontekstu emocjonalnego, dlatego są nasycone wartościowaniem, tworzą karykaturę świata, osób i zdarzeń.

Eksploracja notek miała na celu ustalenie, jakie odzwierciedlenie mają w nich normy moralne prezentowane przez młodzież w wieku gimnazjalnym.

Podstawowe założenia teorii Kohlberga

Kohlberg odróżnia rozumowanie moralne od postępowania moralnego. Przywiązuje dużą wagę do rozwoju poznawczego i emocjonalnego (także empatii, lęku, wstydu i poczucia winy jako warunku decydującego o rozwoju moralnym). Problemem jest więc wartościowanie i trudność z wyborem zachowań zgodnych z wartościami. Czas anomii moralnej jest momentem, w którym jeszcze nie wiadomo, jak wybierać wartości i tworzyć

⁴ S. Seul, *Świat społeczny w blogu nastolatka*, [w:] *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Aksjologiczne i psychologiczne aspekty doświadczenia indywidualnego”*, Kraków, październik 2006.

⁵ Szczegółową charakterystykę pojęć znanych w psychologii społecznej, określenia i podział charakterystyki narzędzi poznawczych, podstawy do analizy jakościowej zaczerpnięto z pracy: B. Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Scholar: Warszawa 2005.

do nich normy. Dzięki mediatorom rozwoju, upośrednianiu znaczenia, doświadczeniu transgresji, nabywaniu kompetencji człowiek uczy się wartościować swoje doświadczenia i zachowania.

Kohlberg opisuje rozwój moralny poprzez trzy fazy, w każdej z nich zostały wyodrębnione dwa stadia⁶.

I Faza przedkonwencjonalna – czas, w którym źródło władzy jest na zewnątrz osoby

1. stadium – egocentryczny punkt widzenia: sądy sformułowane są w oparciu o karę, posłuszeństwo i fizyczne skutki działania; należy być posłusznym, większym i silniejszym; czyny karane są złe, niekarane dobre.

2. stadium – indywidualistyczny punkt widzenia, tzw. naiwny hedonizm, dobre jest to, co przynosi przyjemność, a inne osoby są ważne o tyle, o ile mogą przynieść korzyść.

II Faza konwencjonalna – uznanie zasad społecznych

3. stadium – perspektywa interpersonalnej harmonii: zasady grupy, do której należą (najczęściej rodzina, grupa rówieśnicza), wzajemne oczekiwania zgodności interpersonalnej; dobre jest to, co aprobują inni; ważne jest zaufanie, szacunek, podtrzymywanie więzi; realizacja programu osób znaczących.

4. stadium – społeczny punkt widzenia: dobre jest to, co jest zgodne z rolą społeczną, regułami, systemem społecznym i sumieniem, prawem i porządkiem; wypełnianie obowiązków, szanowanie autorytetów, przestrzeganie zasad, niekoniecznie przynoszących przyjemności, niekwestionowane reguły, internalizacja zasad autorytetów.

III Faza pokonwencjonalna – zmiana źródła władzy z zewnętrznej na osobistą, jednostka dokonuje wyboru, a jej osądy opierają się na zasadach oświadczenia dojrzałych i wypracowanych.

5. stadium umowy społecznej – zasady traktowane są jako istotne sposoby zagwarantowania sprawiedliwości; niekiedy przekonanie, że niektóre zasady powinny być zmienione.

⁶ L. Kohlberg, *The Psychology of Moral Development*, New York: Harper and Row, 1984. Teoria Kohlberga w polskim piśmiennictwie jest dostępna np. w opracowaniu: J. Trempała, D. Czyżowska, *Rozwój moralny*, [w:] B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 3 *Rozwój funkcji psychicznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2003, s. 106–130; H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, tłum. A. Wojciechowski, Poznań: Zysk i S-ka 2004, s. 348–357.

6. stadium uniwersalnych zasad etycznych – uznanie odpowiedzialności za własne czyny, zasada szacunku drugiego człowieka, sprawiedliwości.

Człowiek w kolejnych latach życia może funkcjonować w oparciu o zasady na coraz wyższym stadium. Młodzi kierują się zasadami opartymi na prawie i porządku, odczuwany jest także szacunek dla autorytetów. Charakterystyczny jest rygorizm moralny, czyli ujmowanie powinności jako bezwzględnych. Nastolatki są pryncypialne i surowe w swoich ocenach. Niedojrzałość poznawcza, egocentryczna motywacja i trening wychowawczy wpływają na poziom rygoryzmu. Wzrost liczby doświadczeń i problemów wymagających elastyczności postępowania i rozumienia zjawisk obniża ten rygorizm.

W okresie dorastania, gdy pojawia konwencjonalny poziom rozwoju moralnego, jednostka kieruje się standardami należącymi do innych (np. dorosłych). Ocena zachowania wynika z aprobaty społecznej, przy czym ważną rolę odgrywa aprobata rówieśników. Siłą kształtującą rozwój moralny jest współdziałanie z rówieśnikami, w wyniku którego powstaje wewnętrzna potrzeba traktowania innych ludzi w taki sposób, w jaki chcieliby być traktowani. Oprócz spostrzegania, co jest sprawiedliwe, ważnym kryterium jest dbałość o więzi i kontakty z innymi, a więc nieopuszczanie innych w potrzebie. Część osób w późnej adolescencji (powyżej 18 lat zaledwie 13%), po stadium realizmu moralnego (heteronomii), osiąga stadium autonomii moralnej, czyli pokonwencjonany poziom rozwoju moralnego. Dopiero wtedy możliwe jest ujmowanie zasad niezależnie od autorytetu innych osób, postępowanie uniezależnia się od opinii otoczenia, a wyznaczają je intencje wynikające z subiektywnej odpowiedzialności za konsekwencje.

Wiedza nie jest jedynym czynnikiem decydującym o zachowaniu, nie zawsze to, co człowiek uważa za słuszne lub zalecane, traktuje jako konieczne. Ważne są np. koszty wyboru. Na poziomie hedonistycznym (stadium 2) częściej funkcjonują przestępcy, a więc nastąpiła fiksacja rozwoju w obszarze moralności, co działa destrukcyjnie na różne sfery funkcjonowania człowieka. Młodzież uczy się, że przestrzegając zasad proponowanych przez grupę, nie zawsze może realizować swoje cele w dotychczasowy sposób. Bilans tego zachowania staje się jednak korzystny, gdy realizuje cele grupy. Zaczyna cenić nagrody społeczne, jakich dostarcza grupa.

We wczesnym okresie dorastania, kiedy wpływ grupy jest silny, możemy spodziewać się jej silnego oddziaływania na zachowanie moralne, nawet gdy osobiste standardy danej osoby są niezgodne z zasadami grupy. Grupa pacyfikuje rówieśnika, np. mówiąc z wyrzutem: *Dlaczego jesteś taki zasadniczy, słuchasz mamusi?* Dokuczając, skłania do konformizmu. Z tego względu część nastolatków czuje się zmuszana do łamania zinternalizowanych zasad, a więc funkcjonowania na poziomie niższym, podczas gdy w innych warunkach korzysta z możliwości działania na poziomie wyższym. Dyskutowanie w sposób otwarty, z jednakowym prawem głosu wszystkich uczestników, może wspierać rozwój moralny. Oprócz dyskusji w grupie trwa trening empatii, zachęcanie do pomocy, opieki, zabawy i współpracy. Ważny jest emocjonalny nacisk grupy, dysonanse poznawcze pobudzające do innego argumentowania i rozważania.

Metoda

Do analizy jakościowej wybrano nastolatków w wieku gimnazjalnym. Łącznie uwzględniono po 20 kolejnych notek 100 uczniów – 94 dziewcząt i 6 chłopców. Dysproporcja ta wynika z większej aktywności dziewcząt w prowadzeniu blogów⁷ w okresie nauki w gimnazjum (razem 2000 wypowiedzi). Treści notek poddano szacowaniu w celu ustalenia poziomu funkcjonowania moralnego zgodnie z założeniami teorii Kohlberga. W opisach osób i sytuacji, w których uczestniczyli autorzy notek, można znaleźć cechy uzasadnień ich działania i porównać z typowymi cechami dla określonego poziomu rozwoju moralnego.

Wyniki są porównywalne z wynikami uzyskanymi w przytaczanych badaniach. Wczesna adolescencja w głównej mierze charakteryzuje się funkcjonowaniem w fazie i przełomach rozumowania podyktowanego własnym interesem (II) i interpersonalnej harmonii (III), a mniej w fazie prawa i porządku (IV). W badaniach blogów występuje przedział wiekowy (gdyż

⁷ Badania wykazały, że apogeum pisania pamiętników (a blog jest specyficznym pamiętnikiem) dla dziewcząt przypada w przypadku dziewcząt na 14. a chłopców na 18. rok życia. Za: Ch. Bühler, *Dzieciństwo i młodość. Geneza świadomości*, Warszawa: Nasza Księgarnia 1933.

Tabela

Funkcjonowanie w blogach w porównaniu z innymi badaniami
(n = 100)

Stadia funkcjonowania	Badania własne (13–16 lat)	Badania przytaczane		
		(14 lat)	(15 lat)	(16 lat)
1/2	5	5	0	–
2	18	45	7	20
2/3	19	–	10	–
3	43	45	15	60
3/4	7	–	56	–
4	8	5	12	20
Suma	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne oraz dane z: J. Trempała, D. Czyżowska, *Rozwój moralny*, s. 119; H. Bee, *Psychologia...*, s. 353.

20 notek bywa wpisywanych niekiedy w dłuższym czasie niż rok). Zmienia się wiek metrykalny, który w badaniach przytaczanych jest ustalony na rok. Zależnie od grupy wiekowej widoczne jest pewne przesunięcie uzyskanych wyników. Ponadto notki w blogach nie rozwiązują teoretycznych, „zadanych” dylematów moralnych, a są zwykle już sprawozdaniem z aktywności nastolatka, do którego dołączone jest jego uzasadnienie. Notki adresowane są w dużej mierze do rówieśników (będących zwykle również świadkami lub uczestnikami zdarzenia), stąd przekształcenia treści nie mogą odbiegać od rzeczywistości (w komentarzach od razu wystąpi negatywne sprzężenie zwrotne, że kłamie!). Pozostaje forma przekazu, która z punktu widzenia blogowicza powinna zaciekawiać. Zdarzenie nie jest więc przez niego zmieniane. Niekiedy opisuje je enigmatycznie, aby nie było czytelne dla przypadkowych czytelników (można się jedynie domyślać, że *miękkie spanie* ma związek z narkotykami). Ponieważ notka adresowana jest do znajomych rówieśników, spostrzeganych jako podobnych, jest małe prawdopodobieństwo zniekształcania informacji. Intencją autora notki jest wzbudzenie zainteresowania.

Spójrzmy na wybrane notki⁸:

(1) WYBRANE Z 10 PRZYKAZAŃ NASTOLATKA 1. *Nie będziesz wykradał się z domu, gdy rodzice zasną (po jaką cholere? czekać aż zasną?). 2. Nie będziesz pić żadnego alkoholu (trawa kopie o wiele lepiej) [...] 6. Nie będziesz włączać się w żadne bijatyki (zawsze je uczynaj). 7. Nie będziesz opuszczać ostatnich lekcji (zrób sobie dzień bez szkoły).*

Treść tej notki odwołuje się do poziomu hedonistycznego (stadium 2). Nieprzypadkowe jest nawiązanie do dekalogu poprzez liczbę – treść ma charakter prowokacji, autor liczy na odzew w liczbie komentarzy, które są traktowane jako nagroda za notkę.

(2) *„popelniaj błędy, naprawiaj je, gdy dotkniesz dna odbij się” no i to prawda właśnie trzeba żyć tak, aby tobie było dobrze i innym; ale cóż, przecież każdy popelni błędy w swoim życiu i później bardzo cierpi z tego powodu, ale tak się właśnie uczy, jeśli raz popelni to później drugi raz już nie popelni tego samego: np. jak zrobisz kroki w ręcznej, pan ci powie, że nie powinnaś robić ich teraz i bierzesz to do serca i następnym razem już ich nie robisz, taki przykładzik.*

Autorka tego blogu prezentuje zasadę, dokonuje jej analizy odwołując się do własnego doświadczenia. Wskazuje na potrzebę uwzględniania innej perspektywy niż własna i potrzebę internalizacji „bierzesz to do serca” na przykładzie gry w piłkę ręczną (stadia 3 i 4). Jest to nieomal modelowy przykład, że gry zespołowe z przestrzeganiem zasad sprzyjają rozwojowi moralnemu.

(3) *jest jedna zasada „rób wiele, ale myśl o tym co robisz” [...] oznacza to, że żyj życiem ale nie wykorzystuj życia aby uprzykrzyć je innej osobie [...] po prostu staraj się żyć zgodnie ze sobą [...] a jeśli twoim zdaniem żyć tzn. bić, zabijać ranić, [...] to raczej powinieneś się zastanowić kim chcesz być w życiu, co chcesz osiągnąć [...] jeśli odpowiadasz sobie, że chcesz kraść zabijać i uprzykrzać życie innym to po pierwsze nie wiesz, gdzie jest granica korzystania z życia [...] po drugie nie rozumiesz tego, że raniąc i sprawiając ból innym ranisz również siebie, bo nie zawsze będzie tak, że ci kumple zawsze będą.*

⁸ Fragmenty wypowiedzi w: www.blog.pl. Zachowano oryginalną pisownię.

Znajdujemy tu rozważania, które wskazują, sądząc po sformułowaniach, na świadomość odkrytych zasad i próby rozważenia konsekwencji ich łamania. Treść odwołuje się do relacji społecznych jako najważniejszych (stadium 3).

W ciągach notek można ponadto zaobserwować progresję (od stadium niższego do wyższego). Towarzyszy jej intensywne doświadczanie tworzonych i przeżywanych więzi przyjacielskich. Autorzy poddają te sytuacje analizie. Kierują się potrzebą przewidywania możliwych przyszłych konsekwencji (*postawiono mi ultimatum, jeśli przeczytam książkę, odpowiem na pytanie dostanę 6 z angielskiego*). Spotykamy także konfrontacje własnego życia z życiem rówieśników w innym czasie historycznym lub innym kraju (*Młodość w moim wieku walczyła o wolność ojczyzny [...] byli [...] harcerzami. Porusza mnie to tym bardziej, że ja też jestem harcerką – refleksje po przeczytaniu książki Kamienie na szaniec*).

Notkom towarzyszą komentarze, które często mają charakter spolaryzowanych ocen. Ta polaryzacja pomaga autorowi zmierzyć się ze swoimi wątpliwościami. Charakterystyczne jest korzystanie z możliwości stosowania dwóch różnych form rozumowania moralnego, zależnie od sytuacji. Częściej wyższa forma uzasadnia działania dotyczące więzi z grupą (*Musiłam zrezygnować z tańców: opuściłam się w szkole, z powodu zaległości opóźniałabym grupę tańca*). Umożliwienie przebywania w grupie pod wpływem wyższej argumentacji wpływa na wzrost poziomu moralności. Natomiast sytuacji konfliktowej w relacji z dorosłymi częściej towarzyszy rozumowanie z niższej fazy rozwoju moralnego (*Zwialiśmy całą klasę z lekcji, bo nauczyciele nie zgodzili się abyśmy poszli kibicować w zawodach; Jedyna noc, kiedy można się upić i rodzice nie zauważą i nie będą mieć pretensji*).

Widzimy, że formułowane poglądy wiążą się z uczestnictwem w życiu społecznym, której towarzyszą uczucia (*robię to co lubię i mi nikt nie będzie dyktował jak mam postępować*). Nastolatek uzgadnia swoje potrzeby i ich realizację w relacjach z innymi, rozumie oczekiwania dorosłych (*poczułam chęć zmiany na lepsze, włączyłam sobie Slipknota i przemyślałam swoje życie [...] Kocham swoich rodziców i dlatego chcę być lepsza, prawie taka, jak sobie wymarzyli*).

Jest także scena pisania testu (*pani dojrzała ściągę na ręce [...] musiała mieć dobry humor, bo nie wstawiła jedyńki, będąc pisała w poniedziałek, to się nazywa fart*). Nauczyciel osobom ściągającym każe powtórzyć

pisanie (a nie karze niedostatecznymi ocenami). Warto mieć na uwadze, że korzystanie z pokusy ściągania w trakcie testów jest typowe dla stadiów 1 i 2 (70%); w następnych jest ono rzadsze 3 i 4 – 55%, 5 i 6 – 15%⁹. Aby nastąpiło zachowanie uważane za faktycznie właściwe, potrzebne są: przyjęcie odpowiedzialności, rozważenie kosztów, neutralizowanie motywów konkurencyjnych, nacisk grupy w odpowiednim kierunku, skonfrontowanie z instynktem samozachowawczym.

Nastolatki toczą dyskusje ma tematy moralne, filozoficzne, komentując notki. Prowadzą je także godzinami, zwykle nocą, na komunikatorach. Spontaniczne dyskusje i rozważanie dylematów, przed którymi stoją, mogą przynosić pozytywne efekty. Jak wcześniej sygnalizowano, nacisk emocjonalny grupy, nierównowaga społeczna pomagają otworzyć się na nowe argumenty, zmienić punkt widzenia. Narracja i rozmowa pomagają w rozpoznaniu, internalizowaniu i realizowaniu zasad. Zdaniem młodzieży moralne jest działanie, gdy jego konsekwencje są korzystne, gdy nie pogarszono relacji z innymi, gdy nie ściąga kary („ja też słucham roka i metalu, ale na szczęście moi rodzice nie uważają, że to takie szatańskie”). Wśród motywów w uzasadnieniu rzadko uwzględniane są intencje działającego. Próbuje on zaspokoić swe potrzeby (albo uniknąć kary) w sposób nieakceptowany społecznie (*nic nie stoi na przeszkodzie byś nie mogła wysłać listu – tego nie można skontrolować*). Zachowanie jest moralne, gdy jest zgodne z poziomem akceptacji i ze zrozumieniem przez dziecko celów, środków, działań i wartości zasad postępowania.

Wraz z rozwojem wzrasta spójność z kierunkiem wyborów i działań – z tym problemem często borykają się autorzy blogów (*każdy ma swoje „przykazanie” a raczej zasadę, która po złamaniu automatycznie się zmienia; jak ktoś mi zrobi krzywdę to za wszelką cenę staram się tego nie robić innym osobom [...] teraz tylko fałszywi egoiści są szczęśliwi a ja zamierzam w 99% dojść do czegoś uczciwie [...] zrobię wszystko aby była sprawiedliwość*). Przyjaźń (podłoże emocjonalne), nowe doświadczenie dla nastolatka, sprzyja rozwojowi poznawczemu i pomaga w odkryciu moralnych norm współżycia. Widoczny jest tu udział czynników sytuacyjnych i przeżyć emocjonalnych. W blogach zaobserwowano procesy aktywnego rekonstruowania i tworzenia idei sądów moralnych w interakcji z otocze-

⁹ H. Bee, *Psychologia...*, s. 356–357.

niem społecznym, które najlepiej opisuje teoria poznawczo-rozwojowa (*najlepiej milczeć niż powiedzieć coś, co jest niezgodne z prawdą; co mała dziewczynka ma do polityki i ekologii jeśli sama nie pamięta o segregowaniu śmieci?*). Im wyższy poziom rozumowania, tym silniejszy związek zachowania z osądami.

Podsumowanie

Celem analizy blogów było wstępne ustalenie zasad, którymi autorzy notek wyjaśniają swoje postępowanie. Treści notek są nasycone emocjonalnie pozytywnie lub negatywnie. Oprócz przetwarzania informacji na poziomie konkretnym, przytaczania doświadczeń i poglądów (przejętych), widoczna jest gotowość do refleksji oraz do uogólniania osobistych doświadczeń i poszukiwanie zasad, którymi warto się posługiwać. Wyniki wskazują, że przewaga działań uzasadniana jest funkcjonowaniem w stadium hedonistycznym (2) i w stadium interpersonalnej harmonii (3) oraz na pograniczu moralności prawa i porządku (4). Uzyskane wyniki są porównywalne z badaniami Bee oraz Trempały i Czyżowskiej.

Problemy z komunikacją interpersonalną, sposoby spędzania czasu, konfrontowanie różnych poglądów rówieśników i porównania w różnych rodzinach w dobie transformacji gospodarczej i globalizacji wyzwalają zadawanie pytań i dyskusję¹⁰. Próba odkrycia zasad pomaga unikać przykrych sytuacji codziennych. Posługiwanie się tymi zasadami i utrzymanie np. dobrej więzi z rówieśnikami pomaga w radzeniu sobie ze stresem, jaki przeżywa gimnazjalista. Ponadto pozwala kreować pozytywne relacje z osobami znaczącymi i uzyskiwać pomoc w sytuacjach bezradności. Zaangażowanie emocjonalne obniża możliwość kontroli zachowania i funkcjonowania niezgodnie z własnymi zasadami. Synchronizuje dostępne informacje związane z rówieśnikami i z własną osobą. Opisuje relacje, nadaje im formę uporządkowaną, tworząc własne zasady mimo ciągłego napływu nowych, nieprzewidywalnych, co jest przejawem rozwoju psychicznego¹¹.

¹⁰ R. Woźniak, *Współczesna rodzina w sytuacji globalizacji i marginalizacji*, [w:] *Szanse i zagrożenia współczesnej rodziny*, Szczecin: Polskie Towarzystwo Pomocy Telefonicznej 2001, s. 121–133.

¹¹ B.M. Kaja, *Psychologia – „nauka kultu cargo”? W poszukiwaniu paradygmatu psychologii wychowania*, „Polskie Forum Psychologiczne” 11 (2006), s. 42–57.

Zmiany wywołane nowymi doświadczeniami uruchamiają u młodzieży zachowania, które przekształcają i integrują dotychczasowe, tworząc własne przekonania. Nastolatek bardzo wysoko ceni sobie te osobiste wygenerowane przekonania. Wzrasta umiejętność przyjmowania punktu widzenia innych osób, gotowość empatycznego reagowania na potrzeby innych. Towarzyszenie w rozwoju rówieśników i interakcje z nimi przyczyniają się do rozwoju moralnego. Nastolatek uczy się integrować aktywność rówieśników z własnymi autonomicznymi (już artykułowanymi w notkach) celami.

MORAL STANDARDS IN ADOLESCENT'S ONLINE DIARIES (BLOGS)

Summary

According to Kohlberg's theory about human's moral development we can find level of moral development in awareness, believes and acts. Adolescents (13–16-years old) write their online diaries about surrounding reality, express their reactions, thoughts and experiences. They also try to justify behaviors. Analysis of notes from 100 online diaries shows us adolescent's moral rules and enables us confrontation with Kohlberg's theory.